

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

„Фінансова-економічна безпека регіонів України”

Студента 1 курсу магістратури
групи ФЕБм - 11
Галузі знань 1801 – специфічні категорії
Спеціальності 8.18010014 “Управління фінансово-
економічною безпекою”
Косовського В. О.

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Тернопіль, 2016

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Фінансово-економічна безпека як основа соціально-економічного розвитку регіону.....	5
2. Оцінка фінансового стану та факторів впливу на фінансово-економічну безпеку регіонів	12
3. Методи оцінювання та моніторингу фінансово-економічної безпеки регіонів України	20
Висновки.....	30
Список використаних джерел.....	31

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження трансформаційних процесів в економічну систему України, формування власної економічної та фінансової політики регіонами потребує залучення нових механізмів управління фінансовими ресурсами. Реалізація цих заходів вимагає врахування чинників, котрі можуть негативно впливати на рівень стабільності існуючих фінансових взаємовідносин між владою, суб'єктами господарювання та населенням. У загальному розумінні захищеність регіону від наявних та потенційних дестабілізаторів, що перешкоджають реалізації регіональних фінансово-економічних інтересів, здатність ним протистояти характеризує фінансово-економічна безпека регіону. Досягнення ефективності регіональної економіки є одним з головних завдань стабільного розвитку країни. Однак, саме невиконання бюджетів усіх рівнів, втрата державою внутрішньої та зовнішньої кредитоспроможності, низька інвестиційна привабливість, криза банківської системи та фондового ринку, наявність значних обсягів заборгованості із соціальної допомоги, „відмивання брудних” грошей, перетікання фінансових ресурсів у „тіньовий” сектор економіки та інші виступають як основні проблемні питання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Як засвідчує досвід фахівців у даній сфері, ключовими проблемами розвитку регіонів в Україні є фінансові й економічні: незадовільне фінансування, неправильний розподіл фінансових потоків, необґрунтована фінансова та економічна політика тощо. Усе це зумовило інтерес до визначеної проблематики з боку вчених. Теоретико-методологічними проблемами економічної та фінансової безпеки, зокрема у регіональному аспекті, займалися такі зарубіжні і вітчизняні вчені, як Л.І. Абалкін, О.М. Бандурка, О.І. Барановський, І.Ф. Бінько, В.М. Геєць, С.Ю. Глазьев, В.О. Гончарова, Г.Ю. Дарнопих, В.Є. Духов, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, Г.В. Задорожний, П.О. Іващенко, А.Б. Кочинський, Мартинюк В.П., В.І. Мунтіян, Є.А. Олейніков, Г.А. Пастернак-Таранушенко, К.Я. Петрова, В.А.

Предборський, С.В. Тютюннікова, В.К. Сенчагов, І.М. Червяков, В.І. Шлемко та багато інших. Оцінюванню стану економічної безпеки окремих регіонів та її складових присвячені праці І.О. Александрова, Н.С. Вавдіюк, З.В. Герасимчук, Т.С. Клебанової, В.О. Онищенко, О.В. Половяна, В.С. Пономаренка, В.К. Сенчагова, Н.Л. Чернова та інших.

Однак структурні зміни в економіці потребують постійного удосконалення методичних аспектів фінансово-економічної безпеки, зокрема, аналіз стану фінансово-економічної безпеки конкретного регіону, виявлення та попередження загроз, прогнозування стану фінансової та економічної системи регіону. Це зумовило необхідність проведення дослідження та вплинуло на вибір теми.

Мета і завдання дослідження полягає у розробці методичних засад оцінювання стану фінансово-економічної безпеки регіонів України та обґрунтування практичних рекомендацій по досліджуваній проблематиці.

Для досягнення поставленої мети висунуті такі завдання:

- розкрити сутність фінансово-економічної безпеки регіонів та визначити їх вплив на економічний розвиток України;
- визначити принципи регіональної політики щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки;
- узагальнити існуючі методичні підходи оцінювання фінансово-економічної безпеки на регіональному рівні та здійснити оцінювання стану фінансової системи кожного регіону;
- здійснити моніторинг фінансово-економічної безпеки регіонів.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-практичні основи оцінювання та забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів України.

1. Фінансово-економічна безпека як основа соціально-економічного розвитку регіону

Стабільність існування держави та регіону забезпечується через своєчасне надходження матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Необхідна кількість фінансових ресурсів у регіоні є впливовим важелем, оскільки надає змогу органам влади та місцевого самоврядування проводити заходи з управління економікою. Фінансово-економічна безпека регіону виступає вирішальною складовою економічної безпеки України, адже фінансові ресурси є „двигуном” будь-якої економічної системи [1, с. 30]. Однак, при набутті органами місцевого самоврядування більшої адміністративної і фінансово-економічної самостійності на них покладається підвищена відповідальність за прорахунки, невміння організувати управлінські процеси в фінансовій та соціально-економічній сферах, за незабезпечення потреб регіону в необхідній кількості фінансовими ресурсами, їх неефективне та нецільове використання.

Під фінансово-економічним забезпеченням регіону розуміють систему стратегічних й тактичних заходів, інструментів, за допомогою яких на органи управління покладено функції по забезпеченню збалансованого розвитку регіону шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимальний розподіл та ефективне використання за пріоритетними напрямками [2, с. 11].

Фінансово-економічна безпека регіону являє собою складне інтегроване поняття, що включає поняття фінансової та економічної безпеки окремого суб'єкта господарювання, установи та населення, котрі мають особисті фінансово-економічні інтереси й цілі, пов'язані з власним відтворенням та підвищенням добробуту. Проте, спеціалісти у сфері економічної безпеки стверджують, що надмірно зарегульована стратегія держави, у якій проводяться ринкові перетворення, сприймається населенням та підприємствами як загроза їх економічній безпеці. Це приводить до зниження зацікавленості останніх у забезпеченні стабільного економіко-правового середовища, що, у свою чергу,

впливає на взаємовідносини між державою, регіонами, підприємствами й населенням та втрачає спільний базис. Їхні стратегії входять у суперечність, що призводить до “тінізації”, криміналізації, поширення корупції, створюючи загрозу для послідовності й прогресу ринкових трансформацій [3, с. 108].

Як відмічають автори, поняття „фінансово-економічна безпека” є складним і потребує комплексного, системного підходу до розуміння своєї сутності та створення системи управління фінансово-економічною безпекою [2, с. 43].

Під фінансово-економічною безпекою розуміють захищеність економічного потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб’єкта до відтворення [4, с. 5]. Ці ж автори пишуть, що фінансово-економічна безпека – це стан і здатність фінансово-економічної системи протистояти небезпеці руйнування її оргструктури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку [3, с. 6].

Науковці Столбов В.Ф. і Шаповал Г.М. стверджують, що фінансово-економічна безпека – це стан захищеності ресурсами та інтелектуальним потенціалом від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища, що характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому [3, с. 104].

Поділяємо думку Іващенко О. В. та Четверікова П. М. [5], які посилаючись на визначення Варналія З. С., вважають: фінансово-економічна безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [6].

Трухан О. Л. й Кокнаєва М. О. зазначають, що фінансово-економічна безпека трактується одночасно з двох позицій – статичної та динамічної [7, с. 30].

Мойсеєнко І. П. та Марченко О. М. стверджують, що поняття фінансово-економічної безпеки визначається як фінансово-економічний стан, що забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз й створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [8, с. 15].

Зважаючи на науковий досвід досліджень у сфері фінансово-економічної безпеки, зазначаємо, що фінансово-економічна безпека регіонів є поняттям складним, комплексним та визначається як сукупність робіт, що забезпечують платоспроможність та ліквідність оборотних активів об'єкту дослідження; організація контролю з метою підвищення ефективності; кваліфікація, компетентність і активність менеджерів; ефективність використання всіх видів ресурсів; процес застереження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо.

Отже, без забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів неможливим є вирішення основних завдань, що стоять перед національною та регіональною економікою. Адже саме безпека створює передумови для піднесення фінансово-економічного потенціалу регіону, появи нових джерел фінансових ресурсів для забезпечення балансу потреб, фінансових та економічних можливостей регіону.

Наведені визначення дозволяють процитувати фінансово-економічну безпеку регіону як систему, що забезпечує стабільність фундаментальних фінансово-економічних відносин і пропорцій розвитку регіону, які формують захищеність його фінансових та економічних інтересів. Цільовою спрямованістю фінансово-економічної безпеки регіону є створення необхідних передумов для покращення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності та стійкого зростання соціально-економічних показників розвитку.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від реальних прогнозів прибуткових джерел та ступеня дотаційності регіонального бюджету, від відповідності показників прибуткової частини мінімальним потребам регіону.

Слід мати на увазі, що децентралізація влади повинна супроводжуватися розподілом фінансових ресурсів між державними і місцевими бюджетами України. Іншими словами, це зосередження фінансових потоків у місцевих бюджетах, котрі створюють базу для забезпечення власної фінансово-економічної безпеки. Однак, відсутність дієвого механізму управління фінансовими потоками може призвести до виникнення фінансових та економічних проблем і зниження рівня фінансово-економічної безпеки регіону. З огляду на це, виникає необхідність для місцевих органів влади у створенні, запровадженні та управлінні заходами щодо дієвості механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, які сприятимуть досягненню у регіонах необхідного фінансового та економічного рівня розвитку, стабільності кредитно-фінансової, податкової та бюджетної системи, протидії непродуктивному відтоку капіталу, перехід його в “тінь” та ін.

Розглядаючи фінансово-економічну безпеку регіону через призму інтересів його соціально-економічного розвитку, виділяють основні принципи безпечного функціонування регіону:

- стійкість та захищеність економіки та фінансової системи регіону до впливу несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього походження;
- забезпеченість регіону необхідними фінансовими ресурсами та фінансова незалежність регіону у вирішенні нагальних проблем;
- оптимізація та збалансованість фінансових потоків за напрямками їх використання;
- цільовий характер й ефективність використання фінансових потоків з метою застосування якісних фінансових інструментів й технологій;
- зменшення обігу коштів у “тіньовому” секторі економіки.

Створення дієвої системи фінансово-економічної безпеки регіонів пов'язана із певними труднощами, які зумовлені своєчасністю розробки складних теоретичних та практичних питань. Досягненню стійкості на рівні регіону перешкоджає ряд важливих питань та невирішених чинників, які проявляються як загрози. Як стверджують фахівці, фінансово-економічній безпеці регіонів загрожує правова невирішеність великої кількості питань та несприятливі економічні чинники не менш об'єктивного характеру. Інтерпретація основних загроз фінансово-економічній безпеці регіонів відображено на рис. 1.

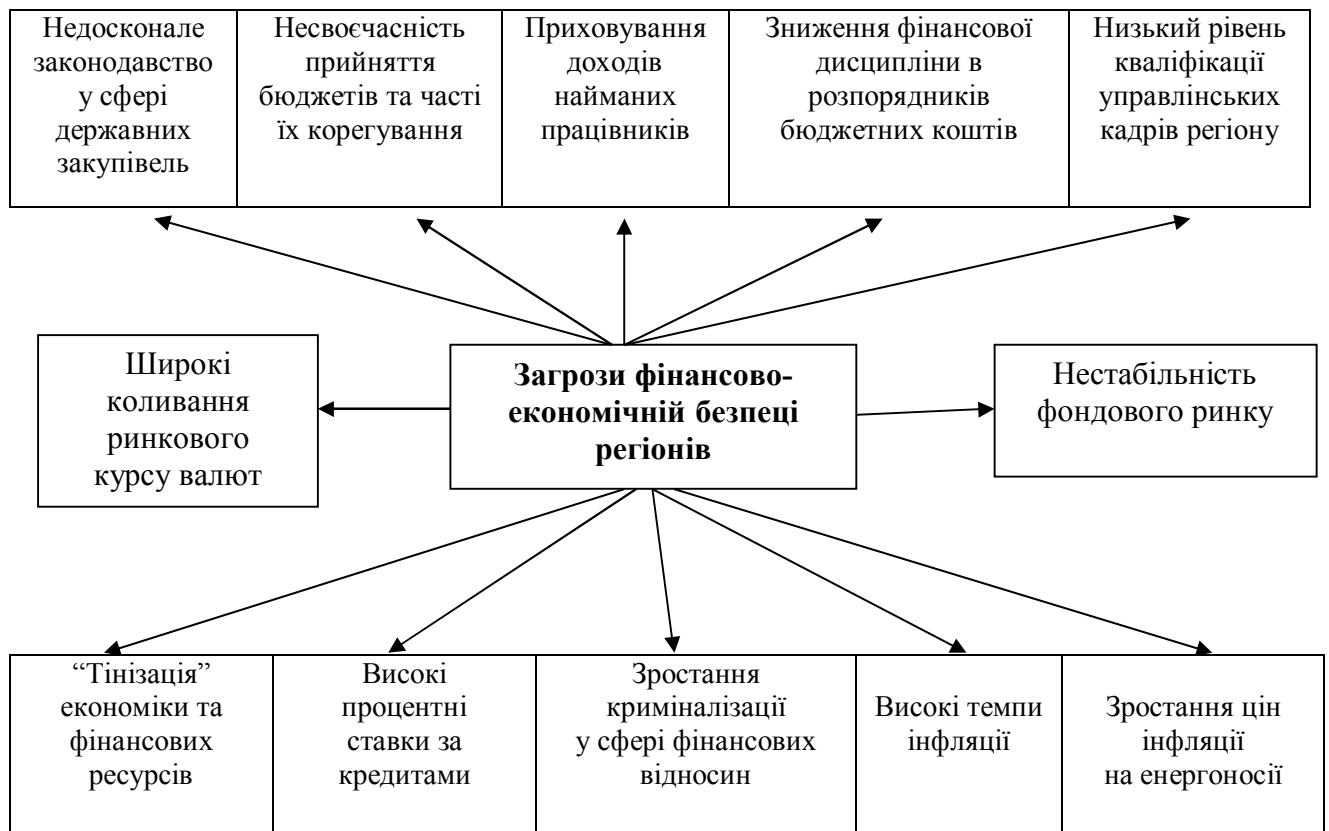

Рис. 1. Основні загрози фінансово-економічній безпеці регіонів [9, с. 83]

Рис. 1 характеризує сукупність умов та чинників, які негативно впливають на фінансово-економічну безпеку регіонів та є джерелом виникнення внутрішніх загроз. У свою чергу, сукупність умов й чинників, що мають місце в економічних системах, складають зовнішні загрози.

З цього випливає, що одна і та ж загроза може трактуватися як внутрішня, так і зовнішня [10, с. 151].

Серед важливих загроз фінансово-економічній безпеці соціально-економічного розвитку регіонів має місце проблема “тінізації” майже у всіх галузях економіки. За даними Міністерства економіки України її відсоток становить 27 % офіційного ВВП. Загально відомо, що “тінізація” дестабілізує грошовий обіг, веде до втрати бюджетних ресурсів, негативно впливає на принципи конкуренції, формує надто великі необліковані прибутки окремих громадян. Поряд з цим, має місце реальна можливість подолання “тіньової” економіки шляхом цілеспрямованого та постійного впливу на певні аспекти функціонування економічної інфраструктури з урахуванням всіх загроз й можливих наслідків. Найдоцільнішими серед них слід вважати:

- реформування податкової системи, яка повинна включати помірковані та науково-обґрунтовані ставки податків та обов’язкових зборів, які мають призвести до поживлення діяльності господарюючих суб’єктів й легалізації “тіньового” сектора економіки;

- спрощення й скорочення загальної кількості звітностей суб’єктів господарювання та установ, котрі надають дозволи на право виконання інших видів діяльності;

- перегляд ставок нарахування заробітної плати в соціальні фонди;

- впровадження дієвої процедури виявлення фактів тінізації заробітку найманих працівників;

- перегляд діючої системи нарахування пенсій шляхом встановлення прогресивних ставок залежно від розміру заробітку, що стимулює працівників до офіційного отримання заробітної плати;

- розгляд показника приросту доходів на душу населення у певному регіоні як критерій оцінки результатів діяльності органів регіональної влади;

- підтримка малого та середнього бізнесу, скорочення рівня безробіття та зниження рівня соціально-політичної напруженості в суспільстві.

Дієвість запропонованих заходів призведе до підвищення відповідальності роботодавців за майбутнє працівників, збільшить наповнення місцевих бюджетів за рахунок основного бюджетоутворюючого податку, який суттєво вплине на підвищення рівня фінансово-економічного забезпечення регіонів України.

Отже, на основі вище поданого можна охарактеризувати фактори, які є небезпечними для фінансово-економічної безпеки регіонів України, це:

- приховування доходів найманих працівників, “тінізація” економіки;
- зростання порушень фінансової дисципліни в бюджетній сфері;
- втрати бюджетів у сфері приватизації державного й комунального майна;
- зловживання і порушення порядку адміністрування ПДВ;
- низька інвестиційна привабливість;
- виток капіталу за кордон;
- „відмивання брудних” грошей;
- негативні макроекономічні показники тощо.

Кризові явища та тенденції сьогодення визначають внутрішні загрози для фінансово-економічної безпеки як такої, що перевищує небезпеку зовнішніх і може призвести до значного зниження фінансової можливості регіонів. Відтак, перед дослідниками постійно постає питання, щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки, як одного з головних елементів економічної безпеки регіону. Це пов'язано з тим, що в умовах децентралізації гарантія фінансово-економічної безпеки створює основні передумови для соціально-економічного зростання. Наявність загроз фінансово-економічній безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідним є врахування стану фінансово-економічної безпеки кожного регіону.

2. Оцінка фінансового стану та факторів впливу на фінансово-економічну безпеку регіонів

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів передбачає використання методів та засобів, при цьому їх поєднання необхідне для створення надійної системи безпеки. Зрозуміло, що територіальні одиниці є різних розмірів, володіють неоднаковими організаційними та фінансовими можливостями. Також різним є рівень ризику. Проте однозначним є твердження, що забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів є життєво необхідним та може організовуватися по-різному.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону є особливою умовою, оскільки безпосередньо пов'язане із наповненням бюджету від прибутку галузей матеріального виробництва.

Фінансово-економічна безпека регіонів має внутрішні й зовнішні аспекти. Внутрішні спрямовані на стимулювання розвитку регіонів, збільшення фінансового потенціалу для збалансування потреб та фінансових можливостей регіонів, з однієї сторони, та збалансування фінансових інтересів їх соціальної, економічної та екологічної сфер – з іншої сторони.

Зовнішній аспект спрямований на певну фінансову незалежність й одночасне поєднання фінансово-економічної безпеки з регіональною й загальнодержавною. Особливе значення тут набуває конкуренція між регіонами у відстоюванні власних фінансових інтересів. За словами науковця Г. Пастернака-Таранушенка: „...кожна держава має певне розбалансування в розвитку регіонів, що є джерелом напруженості в ній. Якщо воно досягне певної межі, почнуться серйозні негаразди: між регіонами виникатимуть або загострюватимуться суперечності, протистояння, конкуренція, що стане передумовою появи фінансових загроз” [11, с. 22].

Фінансово-економічна безпека регіонів залежить від ресурсного потенціалу, інвестиційної активності, фінансово-бюджетного, трудового і матеріально-технічного забезпечення, методів управління, розвитку

інфраструктури, лобіювання інтересів регіону у вищих органах влади тощо. Прояв негативного впливу внутрішніх чинників проявляється у невмінні знаходити компроміси при розв'язанні конфліктів, неспроможності регіону до саморозвитку, низькою інноваційною активністю тощо. Прояв негативного впливу зовнішніх чинників на фінансово-економічну безпеку регіонів проявляється в зниженні конкурентоспроможності й рівні життя населення. Слід відмітити, що згадані чинники можуть впливати на рівень фінансово-економічної безпеки розвитку регіонів із різною силою. Отже, слід вміти розрізняти стани фінансово-економічної безпеки на основі визначення допустимої інтенсивності впливу негативних факторів.

Професор В.П. Мартинюк виділяє такі стани фінансово-економічної безпеки за інтенсивністю впливу негативних чинників:

- нормальний стан: відсутність загроз для фінансової безпеки або їх слабкий вплив, що нейтралізується плановими діями системи управління чи самими ринковими процесами;

- передкризовий стан: повернення до нормальних значень індикативних показників можливе шляхом мобілізації власних внутрішніх ресурсів системи. Така ситуація потребує термінових заходів, а подекуди досить високо затратних із нейтралізації й відведення загроз [12, с. 112].

Втім, виділення лише двох станів не дає змоги оцінити інтенсивність впливу негативних факторів на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів.

Науковці О. Романова, О. Татаркін, В. Яковлев, О. Куклін виділяють нормальний, передкризовий та кризовий стани безпечного функціонування регіонів. Для розрахунку порогових значень виділяють два індикатори: для передкризового й кризового станів [13, с. 6].

Г.О. Ковальова виділяє передкризовий стан по декілька стадій:

- 1 - передкризовий (початкова стадія перед кризового стану);
- 2 - передкризовий (власне передкризова стадія) і

3 – передкризовий (критична стадія, яка може перейти в критичну зону). Критичну стадію поділяє окремо на три стадії: кризу 1 (нестабільна стадія); кризу 2 (стадія загроз) й кризу 3 (надзвичайна стадія) [14, с. 7].

Окремо вченими пропонується узагальнюючий перелік факторів, які чинять негативний вплив на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів [15, с. 104]:

1. Зовнішні фактори:

— на світовому рівні: кризові тенденції світової фінансово-економічної системи; зміна кон'юнктури світових цін та зовнішньої торгівлі; зміна процентних ставок на світовому ринку; посилення конкуренції між державами; „тінізація” світової фінансово-економічної системи; безконтрольність зовнішніх фінансових операцій; недооцінка світовою спільнотою економічних перетворень в Україні тощо;

— на загальнодержавному рівні: політична нестабільність у регіонах; недостатній обсяг резервів; високий рівень внутрішнього й зовнішнього боргів; відсутність інвестиційної привабливості; недосконала бюджетна система, міжбюджетне регулювання; дефіцит державного бюджету; неефективність податкової та валютної політики; високий рівень інфляції та „тінізації” економіки; високі процентні ставки за кредити; високий рівень монополізму на фінансовому ринку, нестабільність фінансового й валютного ринків тощо.

2. Внутрішні фактори:

- економічні: недостатня ресурсна забезпеченість економічної сфери регіонів; низька податкоспроможність регіонів; надто низька інвестиційна привабливість й активність регіонів; прорахунки в інвестиційній політиці; дефіцит місцевих бюджетів; неправильний вибір фінансових пріоритетів регіонального розвитку; значне податкове навантаження на суб'єктів господарювання; занепад ринку фінансових послуг; недовіра регіональної влади; низький інноваційний розвиток регіону; висока зношеність основних засобів;

- соціальні: низька заробітна плата та інші соціальні виплати; недофінансування соціальної сфери; постійне зростання безробіття; відсутність заощаджень у населення; збільшення податків з доходів громадян; збільшення процентних ставок за кредитами; втрата інвестованих і депозитних коштів; непередбачені фінансові витрати; підвищення цін на матеріальні блага, послуги, тарифи; знецінення грошових заощаджень;

- екологічні: брак інвестицій в основний капітал на охорону навколишнього середовища й раціональне використання природних ресурсів; недоотримання й нецільове витрачання екологічних зборів; недостатні видатки на капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення; замала фінансова підтримка на охорону біологічного різноманіття;

- науково-технологічні - пов'язані з використанням застарілих технологій та обладнання, що гальмує процеси їх модернізації й оновлення;

- інформаційні – здатність виникнення внаслідок браку інформації про зовнішнє середовище, яке не забезпечує зворотного зв'язку;

- матеріальні - пов'язані з знищенням обладнання та інших засобів виробництва;

- правові - виникають через недосконалість правової бази та змушують суб'єктів господарювання маневрувати між законами й підзаконними актами.

Інтенсивність впливу несприятливих чинників на рівень фінансово-економічної безпеки регіону досліджувалася різними вченими і окремо виділяються такі стани фінансово-економічної системи: небезпечний, загрозливий, ризику та безпеки. Тут ризик розглядається як ймовірність виникнення несприятливих ситуацій в регіоні; загроза – як існування негативних факторів, які чинять дестабілізуючий вплив на діяльність регіону, при цьому порушують стійкість щодо задоволення потреб населення; небезпека – як стан деструктивного впливу дестабілізуючих чинників на фінансово-економічну безпеку регіонів, внаслідок чого втрачається здатність до самовідтворення.

Ранжування регіонів країни за рівнем фінансово-економічної безпеки їх розвитку пропонується використовувати формулу “золотого поділу” [16, с. 170 - 172; 17, с. 44].

Таблиця 1.

Економічні загрози, ризики для фінансово-економічної безпеки регіонів

Загрози та ризики	Причини	Можливі наслідки	Регіони
Низька прибутковість та діяльність суб'єктів господарювання	Низька активність менеджерів, налагодженість системи стимулювання працівників тощо.	Низький рівень наповнюваності бюджету, доходів населення та соціальних виплат,	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська
Низький рівень внутрішніх і зовнішніх інвестицій	Брак фінансових ресурсів; низька інвестиційна привабливість об'єктів інвестування, відсутність сприятливого інвестиційного клімату тощо.	Відсутність можливостей для розширення діяльності суб'єктів господарювання	Чернівецька, Вінницька Житомирська, Кіровоградська, Черкаська
Недостатнє запровадження нововведень	Низьке фінансування наукових досліджень, низька якість робочої сили	Зниження конкурентоспроможності та фінансового потенціалу регіону	Чернівецька, Житомирська, Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська
Зменшення фінансового потенціалу регіону	Недосконалі міжбюджетні відносини, нарощення ті нього капіталу регіону, низька прибутковість його економічної діяльності тощо	Уповільнення темпів економічного розвитку регіону, зменшення доходів населення.	Тернопільська, Волинська, Закарпатська, Рівненська, Херсонська, Івано-Франківська Чернівецька, Кіровоградська

Особливий вплив на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів мають вище згадані чинники, тому слід проводити їх оцінку з допомогою сукупності індикаторів, які поділяються на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні індикатори характеризуються опосередкованістю впливу на фінансово-економічну безпеку регіону та визначаються рівнем фінансово-

економічної безпеки держави за показниками, які характеризують стан бюджетної, боргової, інвестиційної, грошової й валютної, а також зовнішньоторговельної безпеки держави.

Внутрішні індикатори відображають безпосередній стан фінансово-економічної забезпеченості потреб економічної, соціальної та екологічної сфер регіону порівняно з пороговими значеннями.

Порівняння фактичних даних по регіонах з пороговими значеннями дозволяє визначити рівень безпеки їх розвитку за окремими аспектами. За таких умов індикатори фінансово-економічної безпеки поділяють на дві групи:

1) сприятливі для фінансово-економічної безпеки регіону - перевищення фактичних даних над пороговими;

2) негативний вплив на фінансово-економічну безпеку регіону.

Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки регіону проводиться із допомогою інтегральної оцінки впливу всіх дестабілізуючих факторів за модифікованою формулою середньої геометричної [15, с. 108 - 109]. Даний підхід дозволяє врахувати всі чинники, котрі впливають на рівень фінансово-економічної безпеки. Визначити зону фінансово-економічної безпеки (небезпеки) допомагає інтегральний рівень (табл. 2).

Таблиця 2.

Визначення зони фінансової безпеки за її інтегральним рівнем

Зона фінансово-економічної безпеки (небезпеки)	Інтегральний рівень фінансово-економічної безпеки регіону
Небезпеки	від 0 до 0,25
Передкризовий стан	від 0,26 до 0,50
Реальні загрози	від 0,51 до 0,75
Ризики	від 0,76 до 1
Безпеки з певним запасом фінансової стійкості	більше 1

Джерело: складено за експертними оцінками

За допомогою підходів у табл. 2 можна діагностувати вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на фінансово-економічної безпеки регіонів та об'єктивно оцінити їх рівень.

Позиціонування регіонів України за рівнем стійкого розвитку показано в табл. 3.

Таблиця 3.

Позиціонування регіонів України відповідно до зони безпеки за рівнем стійкого розвитку

Зона фінансово-економічної безпеки (небезпеки) стійкого розвитку регіону	Позиція регіонів за рівнем стійкості			
	Сильна	Нейтральна	Слабка	Кількість регіонів
Небезпеки	-	-	-	-
Передкризовий стан	-	-	-	-
Реальні загрози	-	Тернопільська, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Хмельницька, Львівська	Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Одеська, Миколаївська, Івано-Франківська, Рівненська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська, Сумська, Харківська,	20
Ризики	м. Київ	Дніпропетровська, Полтавська	Херсонська, АР Крим, Луганська, Донецька	7
Безпека	-	-	-	-
Кількість регіонів	1	8	18	27

Джерело: складено за експертними оцінками

Запобігти або нейтралізувати вплив негативних чинників на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів та забезпечити їх збалансований розвиток можна лише на основі проведення відповідної політики, що базується на принципах стійкого розвитку регіону.

Політику фінансово-економічної безпеки регіонів можна розглядати як систему фінансових цілей, заходів, дій, що спрямовані на узгодження фінансових потреб, інтересів економічної, соціальної та екологічної сфер регіонів. Ця політика має реалізуватися регіональними та центральними органами законодавчої, виконавчої й судової влади, органами місцевого

самоврядування, населенням, які виступають її суб'єктами. Мета політики фінансово-економічної безпеки регіону підпорядковується загальній меті регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку, що полягає у фінансовому забезпеченні потреб регіону.

З метою раннього виявлення ознак кризового розвитку діяльності господарюючих суб'єктів доцільно проводити моніторинг, аналізувати зовнішні чинники та визначати масштаби кризового стану. Доцільно провести дослідження основних чинників погіршення стану фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання тощо. Дана система має стати дієвим інструментом запобігання кризам та сприятиме забезпеченню фінансово-економічної безпеки регіонів.

3. Методи оцінювання та моніторингу фінансово-економічної безпеки регіонів України

В умовах відновлення економіки система фінансово-економічної безпеки регіонів має включати надбання сучасної економічної науки й діяти на попередження виникнення кризи, а не за фактом її настання. Тому особливої уваги потребує розробка системи заходів зі сторони держави для попередження розвитку кризових явищ, забезпечення ефективної діяльності сектору економіки.

Параметри складової фінансово-економічної безпеки регіону повинні забезпечити як внутрішню так і зовнішню збалансованість, а їхні значення мають відображати достатність забезпечення стійкості системи до дії загроз.

У зв'язку з цим М. Медвідь виділяє основні класифікаційні ознаки загроз [18, с. 124]. У табл. 4. подаємо загрози фінансово-економічній безпеці регіонів за складовими фінансової та економічної систем.

Таблиця 4.

Загрози фінансово-економічній безпеці регіонів за складовими фінансової та економічної систем

Загальні загрози
<ul style="list-style-type: none">- політична нестабільність;- помилки в реалізації економічної та соціальної політики держави;- фінансова дестабілізація економіки регіону;- недосконалість законодавства у фінансовій та економічній системах, регіональній політиці;- нестача та неефективне використання фінансових ресурсів;- зростання зовнішнього і внутрішнього державного боргу;- штучний курс національної грошової одиниці, високий рівень інфляції, відсутність державного та золотовалютного фонду держави;- високий рівень зростання монополізму на фінансових ринках;- зростання і поширення „тіньової” економіки, нелегальний відплив валюти;- прояви сепаратистських настроїв, які здатні призвести до порушення цілісної фінансової системи регіону;- зростання соціальної напруженості.

Загальновідомо, що загрози - це сукупність умов та факторів, джерелом виникнення яких є економічна система більш високого рівня ієрархії по відношенню до системи, яка розглядається.

Слід мати на увазі, що тимчасові загрози діють на протязі обмеженого періоду і їх поділяються на короткострокові та довгострокові. Постійні загрози проявляються протягом усього періоду існування системи та фактично непереборні. Зовнішня чи внутрішня загроза може розглядатись як реальна або потенційна, а також як постійна або тимчасова.

В Україні під час формування дієвої регіональної політики особливого значення набуває визначення і протидія наявним й потенційним загрозам фінансово-економічній безпеці регіонів. До них можна зарахувати:

- 1) ризик зниження фінансової стійкості регіону;
- 2) ризик зміни вітчизняного законодавства, в тому числі податкового;
- 3) ризик невиконання Державного бюджету, частина коштів якого йде на забезпечення регіональних потреб;
- 4) ризик недержання інвестицій [19, с.65].

Важливими елементами забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів являється моніторинг й прогнозування факторів, які визначають загрози фінансово-економічній безпеці. Саме для перехідного стану економіки України, що супроводжуються міжрегіональними диспропорціями й гострою недостатністю фінансових ресурсів, значною рухомістю та нестійкістю показників, моніторинг виступає як оперативна інформаційно-аналітична система спостережень. З огляду на це більші вимоги ставляться до державної статистики щодо глибини, комплексності, форм охоплення об'єктів статистичного спостереження, якості й оперативності інформації.

Сутність моніторингу фінансово-економічної безпеки регіону полягає у наданні достовірної, своєчасної, повної інформації про фінансовий стан господарюючих суб'єктів та чинники впливу, що мають місце у зовнішньому та внутрішньому середовищі (рис. 2.).

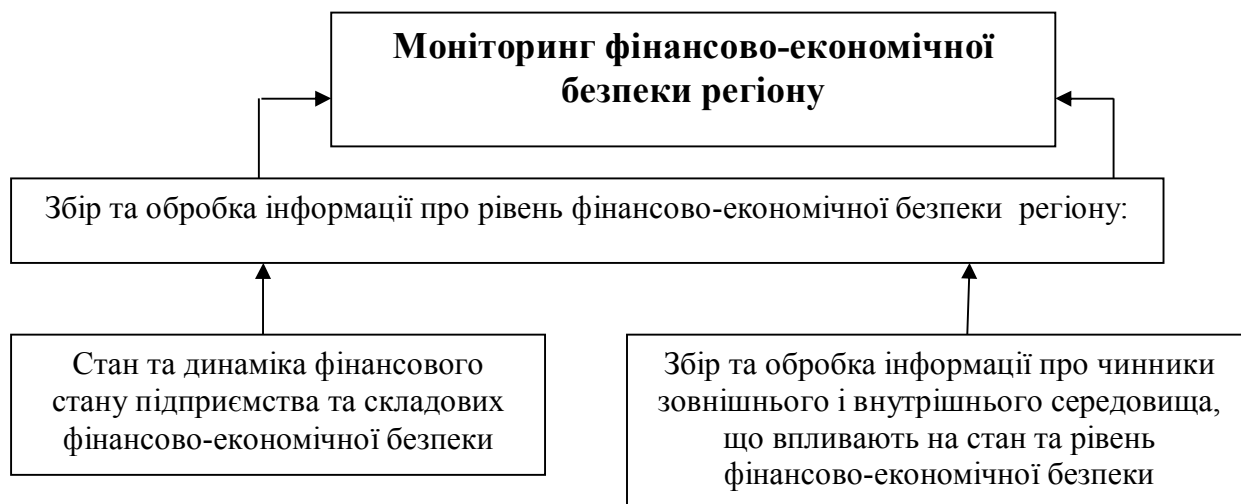

Рис. 2. Сутність та завдання моніторингу фінансово-економічної безпеки регіону

Стан фінансово-економічної безпеки регіонів визначається на основі системи кількісних та якісних оцінок. Останні дають змогу дослідити стан розвитку фінансової сфери економіки, визначити комплексні заходи, що підтримують необхідний безпечний стан, який пов'язаний з дією реформ і охоплює основні напрями грошової, бюджетно-фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної діяльності. Для аналізу стану фінансово-економічної безпеки регіонів слід розрахувати показники фінансово-економічної безпеки регіону, оскільки їх зміна має вплив на зміни грошового попиту й пропозиції в економіці, а в кінцевому результаті впливає на динаміку економічного розвитку в цілому.

Завдання моніторингу фінансово-економічної безпеки регіонів полягає в наступному:

- 1) виявлення внутрішніх та зовнішніх факторів, що здійснюють вплив на фінансово-економічну безпеку регіонів;
- 2) визначення джерел, характеру, причин, інтенсивності дії деструктивних факторів;
- 3) системне вивчення ситуацій та тенденцій їх розвитку;

- 4) оцінка фінансового стану та динаміки розвитку господарюючих суб'єктів в регіоні;
- 5) виявлення деструктивних тенденцій процесів розвитку суб'єктів господарювання регіону;
- 6) розробка цільових заходів для запобігання та ліквідації загроз та небезпек фінансово-економічної безпеки регіону.

У дослідженнях Сусіденка О.В. запропоновано структуру комплексного моніторингу фінансово-економічної безпеки: моніторинг середовища (зовнішнього і внутрішнього) та фінансовий моніторинг.

Моніторинг середовища подається як діюча система організації спостереження за станом факторів середовища, їх оцінка, прогнозування тенденцій змін й формування інформаційної бази. На основі цього подаємо структуру основних факторів моніторингу середовища фінансово-економічної безпеки регіону рис. 3.

Рис. 3. Склад основних факторів моніторингу середовища фінансово-економічної безпеки регіону [20]

Рис 3. пояснює, що об'єктом моніторингу середовища виступають зовнішні і внутрішні фактори, за рахунок яких досягається певний рівень фінансово-економічної безпеки регіону.

Процес формування інформаційної бази моніторингу включає напрями та взаємозв'язок інформаційних потоків, що описують стан об'єкта дослідження, який дозволяє розробити систему забезпечення суб'єктів моніторингу точною й оперативною первинною інформацією про стан об'єкту моніторингу.

Показник фінансово-економічної безпеки регіону (індикатор) є кількісною характеристикою здатності господарського комплексу регіону зберігати стан і протистояти небезпеці досягнення цілей розвитку згідно з визначеним критерієм [20, с. 36]. В регіональному інформаційно-аналітичному центрі обробляється сукупність показників зовнішнього і внутрішнього характеру. Основною метою є недопущення зниження фінансово-економічної стійкості регіону в ході реалізації запланованих програмою регіонального розвитку проектів. У період занепаду економіки, де загрози фінансово-економічній безпеці є масштабними, потреби у якісній та своєчасній інформаційно-аналітичній підтримці потребують особливої уваги.

Особливу увагу слід звернути на те, що інформація має носити описовий характер, бути придатною для аналітичної обробки, тобто передавати події, явища, які відбувалися чи відбуваються. З метою використання інформації в процесі планування розвитку стану фінансово-економічної безпеки регіону, необхідно особливу увагу приділяти внутрішнім й зовнішнім факторам впливу на фінансово-економічну безпеку регіону, оскільки останні містять прогностичний характер. Також великий масив інформації буде містити помилки, неточності, та іноді матиме характер надмірності й недоцільності для аналізу. З метою зниження похибок у роботі інформаційно-аналітичному центру необхідно проводити попередній контроль з відсіву таких даних. Для цього науковці Васильців Т. Г., Волошин В. І. пропонують схему алгоритму забезпечення інформацією фінансово-економічної безпеки регіону (рис. 4).

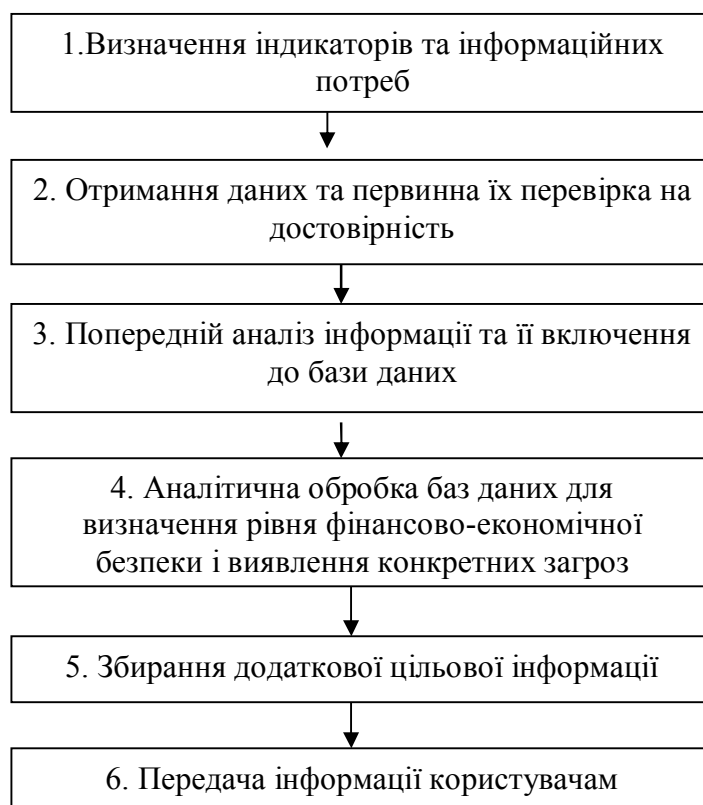

Рис. 4. Схема алгоритму забезпечення інформацією системи фінансово-економічної безпеки регіонів [21]

На першій стадії згаданого алгоритму визначаються індикатори, які характеризують рівень фінансово-економічної безпеки регіону за її складовими. На цьому етапі визначають інформаційні потреби, що є необхідними для моніторингу стану фінансово-економічної безпеки.

Друга стадія дозволяє отримати дані та здійснити їх первинну перевірку на достовірність, своєчасність, повноту та виявити спроби управління системою ззовні.

Третя стадія характерна проведенням попереднього аналізу інформації та її включення до баз даних. Також проводиться первинна експертиза даних.

На четвертій стадії обробляється база даних для визначення факторів, які негативно впливають на рівень фінансово-економічної безпеки регіону, виявляються конкретні поточні загрози фінансовій та економічній безпеці. Тут розраховуються інтегрований показник та показники складових фінансово-економічної безпеки регіону.

Наступна стадія характерна збиранням інформації для поглибленого аналізу загроз, виявлення чинників та умов їх появи, в тому числі правового та політичного характеру.

Кінцева стадія характерна тим, що напрацьовані результати та зведена інформація передається користувачу для вивчення й прийняття відповідних управлінських рішень.

Для реалізації основних завдань, які стоять перед органами місцевого самоврядування, удосконалення системи управління, підвищення ефективності виконання функцій, переданих на місцевий рівень, владні структури повинні бути забезпечені не тільки необхідними фінансовими ресурсами, а й мати реальні механізми по ефективному управлінню ними.

Незважаючи на спроби систематизувати механізми фінансового управління на регіональному рівні в рамках програм соціально-економічного розвитку, практика показує, що єдині методологічні розробки з аналізу наявності фінансових ресурсів та способів керованого впливу на регіональні фінансові потоки наразі відсутні.

Для проведення оцінки фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади, здебільшого обмежуються коштами місцевих бюджетів, які отримані з державного бюджету у вигляді дотацій та субвенцій та з централізованих позабюджетних і страхових фондів. Фактична безсистемність й хаотичність застосування фінансових інструментів державного впливу на економіку, використання їх нарізно, без урахування реакцій усього господарського комплексу місце на регіональному рівні та призводить до негативних тенденцій та кризових явищ в управлінні й розвитку окремих територій.

Місцеві органи влади постійно потребують організації більш ефективного управління економікою і соціальною сферою на підпорядкованій території; в нормативно-методичному апараті оцінки реальної потреби у фінансових ресурсах, які необхідно отримати як з державного бюджету, так і від приватних інвесторів; в сучасних методологічних підходах до визначення напрямків і

обсягів цільового використання наявних фінансових ресурсів, підвищення самостійності в управлінні податками та іншими обов'язковими платежами.

При формуванні системи державної влади на рівні регіонів, фахівцями у сфері державного і фінансового управління, місцевого самоврядування спрямовано зусилля на створення системи управління бюджетними ресурсами всіх рівнів та контроль за їх цільове використання. З цією метою в Україні діє мережа інституційних структур з обслуговування руху державних фінансових ресурсів, а саме: органи податкової адміністрації, Державне казначейство, Головне контрольно-ревізійне управління. Прийнято ряд законів й нормативних актів, які регламентують виконання функцій кожною структурою.

Управління фінансами в регіональних органах та органів місцевого самоврядування ускладнюється тим, що різноманітність суб'єктів ринкової економіки обумовлює значну кількість джерел формування фінансових ресурсів, відносну їх відокремленість, хаотичність руху і неоднозначність взаємодії. Раціональне використання і формування фінансового потенціалу регіону передбачає планування руху фінансових ресурсів. Вказана обставина потребує від держави та органів місцевого самоврядування використання більшої кількості інструментів та організаційно-економічних засобів втручання у економічні процеси й фінансову діяльність суб'єктів господарювання регіону, установ, населення.

Враховуючи вище подане стверджуємо, що необхідно постійно і безперервно здійснювати моніторинг фінансово-економічної безпеки регіонів, що також повинен включати оцінку стану середовища. Економічна література подає безліч методів оцінки стану середовища, які групуємо у групи.

1. Методи прогнозування (екстраполяції, множинної регресії, побудови кривої тренду, метод розробки сценаріїв, асимптотичний аналіз, аналіз втрат та можливостей) – мають місце при визначенні майбутніх тенденцій, з метою виявлення майбутніх змінних та передбачення майбутніх подій на основі узагальнення аналізу теперішньої ситуації, її прогнозування на перспективу.

2. Методи моделювання служать для побудови моделі, яка дозволяє спеціалістам з планування отримувати різноманітні варіанти майбутнього, самостійно формуючи вхідні параметри й функції змінних у рамках цієї моделі.

3. Методи оцінки наслідків (аналіз прямого та перехресного впливу, дедуктивний аналіз, аналіз балансу зацікавлених сил тощо). Застосовуються для оцінки наслідків впливу очікуваних змін зовнішнього середовища на можливість ефективного функціонування та результатів господарсько-фінансової діяльності, визначень ступеня та вірогідності збігання декількох явищ.

4. Експертні методи характеризують експертне формування переліку параметрів, що визначають зміни стану середовища й вплив його фінансово-економічну безпеку регіону. Також дають можливість оцінити ступінь невизначеності середовища та основні її джерела.

5. Структурно-аналітичний метод застосовується з метою дослідження фінансово-економічної безпеки як системи, яка складається з певних елементів. Його використання допомагає чітко визначити складові системи (її елементи), визначити взаємодію цих складових та силу зв'язків між ними.

Запропоновані методи не є всеохоплюючими, універсальними. Доцільність їх застосування визначається динамізмом змін у зовнішньому оточенні, специфікою чинника, вплив якого оцінюється.

На завершальному етапі проведення моніторингу слід підготувати узагальнюючі висновки та рекомендації щодо забезпечення його фінансово-економічної безпеки.

Отже, значення запропонованої системи моніторингу полягає в наступному:

- оперативно повідомляє про зміни в стані фінансово-економічної безпеки регіонів;
- надає можливість побудувати прогноз та наблизити прогнозовані показники до реальних;

- встановлює вплив зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансово-економічну безпеку регіону та її складові;
- забезпечує зацікавлених користувачів оперативною, об'єктивною та актуальною інформацією.

Таким чином, система моніторингу фінансово-економічної безпеки регіонів, яка включає підсистеми збору та обробки інформації про рівень фінансово-економічної безпеки всіх регіонів та інформацію про вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, дозволить визначати деструктивні впливи середовища, які необхідно нейтралізувати та встановлювати, які саме чинники та на яку складову фінансово-економічної безпеки здійснюють вплив.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що під фінансово-економічною безпекою в регіональному вимірі розуміють стійкий стан захищеності регіонів, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих фінансових чинників на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку.

У ході дослідження встановлено, що стан захищеності регіонів від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, що унеможливорює забезпечення його стабільного розвитку на короткотермінову та довготермінову перспективу, виражений у позитивних значеннях фінансово-економічних показників вважається фінансово-економічною безпекою регіону.

Результати оцінки рівня фінансово-економічної безпеки регіонів за запропонованими індикаторами свідчать про ефективність загальнодержавної та недосконалість регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку. Більшість регіонів України перебуває в зоні реальних фінансових та економічних загроз, що вимагають перегляду регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку країни.

Для забезпечення нарощення фінансового та економічного потенціалу, захищеності інтересів, стійкості регіонів та протистояння дестабілізуючим факторам, а також стабільності ситуації та регіонального розвитку слід вжити комплекс заходів щодо визначення найгостріших фінансових проблем регіонів, ранжування їх за мірою небезпеки, пріоритетністю розв'язання шляхом створення фінансових механізмів захисту інтересів стійкого розвитку, диверсифікації фінансових джерел, оптимізації фінансових потоків та підвищення ефективності використання наявних фінансових ресурсів регіонів.

Особливої уваги заслуговує система забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів, яка дозволяє забезпечити прийняття раціональних рішень щодо підвищення ефективності фінансової діяльності в умовах ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами / О. Л. Трухан // Вісник Хмельницького національного університету / Економічні науки. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 29 – 35.
2. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів : ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.
3. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В.Ф.Столбов, Г.М.Шаповал // Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник.- 2013.- №111.- с.103-108.
4. Подольчак Н. Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки : навч. посібник / Н. Ю. Подольчак, В. Я. Карковська. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 268 с.
5. Іващенко О. В., Четверіков П.М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / О. В. Іващенко, П. М. Четверіков. - [Електронний ресурс]. - режим доступу : <http://www.sword.com.index/2012>.
6. Економічна безпека : навч. посіб. / За ред. З.С.Варналія.- К. : Знання, 2009. - 647с.
7. Кокнаєва М.О. Концептульні основи управління фінансово-економічною безпекою підприємств торгівлі / М.О.Кокнаєва. - [Електронний ресурс]. - режим доступу www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/319.pdf.- с. 319-325.
8. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посібник / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.

9. Полевик Г.М. Фінансова безпека як основа соціально-економічного розвитку регіону / Г.М. Полевик // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 1. Вип. V. – С. 80-87.
10. Коваленко М. А. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації : монографія / М. А. Коваленко, І. І. Нагорна, Б. В. Сіленков ; [за заг. ред. к. е. н., доц. М. А. Коваленка]. – К. : Олді-плюс, 2006. – 440 с.
11. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : Монографія. - К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. - 320 с.
12. Мартинюк В.П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави // Фінанси України. — 2003. — № 2. — С. 122.
13. Татаркин А. и др. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, О. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. — 1996. — № 6. — С. 81.
14. Экономическая безопасность Свердловской области / Г.А. Ковалева и др.; под ред. Г.А. Ковалевой, А.А. Куклина. — Екатеринбург, 2003. — 442 с.
15. Юрків Н.Я. Регіональні чинники фінансової безпеки реального сектору економіки / Н. Я. Юрків // Фінанси України, №12. - 2011. – С. 99-110
16. Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2005. — 198 с.
17. Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Економічна безпека регіону: Монографія. — Луцьк: Над стир'я, 2006. — 244 с.
18. Каркавчук В. В. Економетричне моделювання динаміки рівня фінансової безпеки підприємства / В. В. Каркавчук // Вісник Львівського національного університету.– Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008.–Вип. 40. – С. 124-129. – (Серія економічна)
19. Василенко Л. П. Фінанси підприємства: навч. посібник Ч. 2 : / Л. П. Василенко, Л. В. Гут. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2005. – 239 с.

20. Сусіденко О. В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. В. Сусіденко; М-во освіти і науки України. – Хмельницький, 2015. – 220 с.
21. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. –386 с.
22. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
23. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія / І. М. Вахович. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 496 с.
24. Єрмошенко М. М. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави / М. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 10. – С. 76–82.
25. Коваленко М. А. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації : монографія / М. А. Коваленко, І. І. Нагорна, Б. В. Сіленков ; [за заг. ред. к. е. н., доц. М. А. Коаленка]. – К. : Олді-плюс, 2006. – 440 с.
26. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки ; за ред. А. І. Сухорукова. – К., 2003. – 64 с.
27. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навчальний посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.